

T. Kanuni Süleyman / Turan Oflazoğlu. – Ankara: Türk Dil kurumu yayını, 1997. – 128 s.;
4. Yula Ö. Toplu oyunları 3 / Özen Yula. – İstanbul: Mitos boyutları, 2007. – 137 s.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013.

Прушковская И., к.филол.н.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Художественная рецепция образа Роксоланы в современной турецкой драматургии

В статье проанализирована художественная рецепция образа Роксоланы в пьесах Турана Офлазоглу «Кануни Сулейман» и Озена Юлы «Ненастоящая Хюррем», предпринята попытка исследовать эволюцию образа в современной турецкой драматургии.

Ключевые слова: рецепция, образ, турецкая драматургия

Prushkovska I.V.

Literary reception of image of Roksolana is in modern Turkish drama

The article explores the literary reception image of Roksolana in Turan Oflazohlus play „Qanooni Suleiman“ and Ozen Yulas play „False Hyurrem,“ also was made an attempt to examine the evolution of the image of the modern Turkish drama.

Keywords: reception, image, Turkish drama

УДК 82-1=411.21=133.1

Рибалкін С.В., магістрант
Институт филології КНУ імені Тараса Шевченка

ПОЕЗИЯ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРЬБИ В АЛЖИРІ 40–60 РР 20 СТ.

У статті подано огляд поезії національно-визвольної боротьби 20 ст. в Алжирі, зокрема періоду 40–60 років, що передував здобуттю країною незалежності у 1962 р. На прикладі авторських перекладів з доробку Мухаммада аль-Іда та Муфді Закарії, було розглянуто характерні особливості поезії першої половини–середини 20 ст. в Алжирі.

Ключові слова: Асоціація улемів, касида, література Алжиру першої половини 20 ст., Муфді Закарія, Мухаммад аль-Ід, національно-визвольна боротьба в Алжирі.

Незалежно від регіонального та хронологічного контексту, література національно-визвольної боротьби – це завжди окрема категорія красного письменства. Адже крім виконання своїх основних функцій – естетичної

та пізнавальної, література опору несе в собі інший, цілком конкретний посыл – соціально-політичний: створення основи для майбутньої державності. Така література завжди заангажована, але при цьому вона найбільш точно відображає прагнення всередині суспільства. Особливо це стосується поезії – адже в умовах окупаційної цензури важко донести до читача думку прямим текстом, набагато ефективніше й безпечніше використовувати символи. У цьому сенсі мистецтво віршування відкриває перед письменником необмежені можливості. Тому й підходить до аналізу літератури національно-визвольної боротьби потрібно з урахуванням того соціально-політичного становища, на тлі якого майстри слова працювали над своїми творами.

Внаслідок французької колонізації, що почалась 1830 року й подальшої окупації Алжиру, арабська мова в країні була заборонена і прирівнювалася до іноземної. В якості офіційної нав'язується французька мова, як єдина і головна в усіх сферах □ соціально-побутовій, культурно-освітній та політичній [Салех 1987, 32]. Користування арабською мовою в побуті, її викладання у школах та університетах також підпадають під заборону.

Водночас, починаючи з кінця першої половини 19 ст., у книгодрукуванні посилюється цензура, особливо це стосується накладів арабською мовою [Салех 1987, 33]. Автори, що бажають писати арабською, мають дуже обережно висловлювати свою думку, порушуючи гострі суспільно-важливі теми. Письменники стають провідниками суспільної думки, митцями революційного духу. Той, хто не пише про революцію, перестає бути цікавим для алжирського читача – інтелігенція хотіла бачити в поезії поступ змін, вірш мав уособлювати ідеї національно-визвольної боротьби [Wassini 1986, 22].

Внаслідок такого соціального запиту класичні арабські форми почали втрачати свої позиції або видозмінювалися. Перед алжирським поетом першої половини 20 ст. поставало непросте завдання – втілювати у поетичному слові прагнення суспільства й водночас протистояти всюдисущій цензурі, постійно ризикуючи опинитися у в'язниці.

Одним із нових жанрів, породжених національно-визвольною боротьбою, стає алжирська лірична касида, так звана «політична газель» [Салех 1987, 69]. Її формування можна відслідкувати приблизно з 1920 року, коли події першої світової війни ще більш поглибили кризу економічної, культурної та політичної ситуації в країні.

У цей самий час, в середині 20-х років минулого століття, в Алжирі з'являється Асоціація мусульманських улемів-просвітників, чия діяльність зробила значний внесок у розвиток алжирської національної самосвідомості загалом та літератури арабською мовою зокрема [Прожогина 1987, 7]. На сторінках видань «Аш-Шагаб», та «Аль-Басаїр», які випускала Асоціація,

публікуються поетичні та прозові твори нового зразка, головними мотивами яких стають питання політичної незалежності, соціально-економічних перетворень, прав та свобод жінки тощо.

У 20-х–30-х роках 20 ст. під прямим впливом патріотичного руху та антиколоніальних виступів, що посилювалися після закінчення Першої світової війни, відбувається підйом поезії арабською літературною мовою. Втім, краще письменство цього періоду вирізняється низьким рівнем технічної майстерності. Незважаючи на запальну революційну риторичку, мовностилістична складова у віршах багатьох авторів 20-х–30-х років залишається недостатньо відпрацьованою, подекуди навіть примітивною. Однак в цьому немає провини самих поетів, адже, як було зазначено вище, внаслідок окупаційної політики Франції арабська літературна мова в Алжирі зазнала нищівного впливу. До середини 20-х років 20 ст., коли з'явилася Асоціація улемів, не існувало жодних профільних видань або відповідних культурних установ, які би піклувалися про посилення позицій арабської мови і підтримували би молодих авторів. Як зазначає алжирський літературний критик і суспільний діяч Абдалла ар-Ракібі у своїй книзі "الدراسات في الأدب الجزائري الحديث" («Дослідження новітньої літератури Алжиру»): «Я прошу критиків Машрику прийняти поезію алжирської національно-визвольної боротьби такою, як вона є, не підходячи до її аналізу з традиційними літературними мірками. Адже довгий час народ Алжиру був позбавлений можливості доторкнутися до питомої арабської культури, що не могло не вплинути на якість арабомовної поезії» [Ар-Ракібі 2006, 16]. Але навіть на початку 30-х років, коли Асоціацією улемів-просвітників створюються власні видання «Аш-шагаб» та «Аль-Басаїр» (дочечі, ці газети виходять і сьогодні) [Аль-Басаїр], ситуація все ще залишається напруженою. Колоніальний уряд усіляко намагався обмежити діяльність Асоціації, переслідуючи авторів статей та забороняючи школи з викладанням арабською мовою, що їх намагалися відкривати улеми.

Втім, вже починаючи з сорокових років, становище поступово змінюється. Революційний запал починає втілюватися у більш напрацьованій поетичній формі, зокрема це виражається у частковому поверненні авторів до традиційної поетичної спадщини, не за формою, а за духом. Поети цього періоду намагаються апелювати до славетної давнини, до епохи Халіфату, у віршах з'являються алюзії на творчість відомих поетів минувшини, таких як Імруулькайс, Антара, Башшар ібн Бурд та інші. Реформаторські ідеї улемів, заклики до поширення знань у народні маси, вірність національним традиціям стають органічними сюжетами нової поезії.

Серед яскравих поетів 40–60 років 20 ст. можна виділити двох авторів. Мухаммада аль-Іда, що починав писати ще у двадцяті, та Муфді Закарію, чия революційна діяльність припала на більш пізній час, починаючись із тридцятих років.

Характерною є еволюція художньої творчості Аль-Іда, що відображає загальні тенденції окресленого періоду: якщо спочатку поет тяжів до традиційних жанрів середньовічної арабської поезії, що не дозволяло у повній мірі звертатися до сучасних образів і тем, то у подальшому аль-Ід почав писати у більш вільній манері, не боячись вдаватися до публіцистичності, зниження «високого стилю» [Прохожина 1987, 9]. Вірші перетворюються на засіб безпосереднього, живого діалогу з народом, основною метою стає запалення в зневірених серцях відчуття власної гідності, віри у свої сили й успіх національно-визвольної боротьби. Аль-Ід, що довгий час виступав за мирні реформи та діалог із французами, покладаючи на них надію на покращення життя алжирського народу, своєчасно відчув зміну настрою в народних масах. Після чого поет рішуче змінює свої орієнтири, розуміючи, що спроби мирного врегулювання питання не приносять бажаних результатів. Після розгрому травневої демонстрації 1945 року й розстрілу невинних людей, аль-Ід гнівно таврує ворогів, відкрито закликаючи взятися за зброю.

Кон'юнктурність – взагалі характерна риса творчості Мухаммада аль-Іда. Лівову частку доробку поета присвячено так званим مناسبات – подіям порядку денного, що мали в суспільстві того часу певний резонанс. Так, аль-Ід виголошував свої касиди з нагоди відкриття фестивалів, на з'їздах політичних партій, на мітингах, демонстраціях тощо. Але зазначимо, що на відміну від М. Закарії, вірші Аль-Іда більш різноманітні, у дивані автора знайшлося місце не тільки касидам на суспільно-політичну тематику, але й гумористичним, повчальним, «граматичним» віршам, панегрикам тощо.

Поет класифікує свою творчість наступним чином: أدبيات و فلسفيات (поезія, присвячена питанням літератури та філософським проблемам), إسلاميات و قوميات (вірші на національну та ісламську тематику), أخلاقيات و حكميات (дидактичні вірші), اجتماعيات و سياسيات (поєми, присвячені соціальним та політичним питанням), اللزوميات («лузуміяти» – стилізація під вірші відомого абасидського поета 10–11 ст. Абу ль-Аля аль-Ма'арі), الإخوانيات («поезія братерства»), ثورات (вірші на революційну тематику), المراثي (поєми, присвячені відомим історичним постатям, переважно літераторам та суспільним діячам), ذكريات (спогади), مقترقات (коротенькі вірші «на злобу дня»), الألغاز (вірші-загадки), الأناشيد (гімни) [Аль-Ід 2010].

Наведемо авторський переклад уривку однієї з касид поета, «Делегація, що іде просити до Франції» ("يا وفد سائل فرنسا"). Поет декламував цей вірш у клубі «Ат-Тараки» з нагоди проведів офіційної делегації, що направлялася до Франції від імені народу Алжиру, аби простежити, як виконуються раніше висунуті вимоги. У поемі Аль-Ід застерігає делегацію від тенет, розкиданих на її шляху та просить наполягти на своїй позиції, не дозволяючи Франції ще раз відкласти на невизначений термін вирішення важливих питань. Касиду надруковано в газеті «Аль-Басаір» від 1938 року.

Дитя Алжиру! Будь напоготові!
На карті – твої права і довгождана воля.
На днях комісія зібралася голосувати знову,
Щоб їхати до Франції, шукати щастя в долі.
Ти скористайся ще раз своїм шансом, прошу.
Відкинь усе, що заважатиме свободі.
Та протестуй! Адже протест народу –
То сила, що пробуджує до бою!
Махни услід комісії з надією рукою.
Вона – твій представник у світовій спільноті.
Нехай їй пошастить на нелегкій дорозі,
Приємній, як прогулянка по полю стерні босим.¹

يا ابن الجزائر كن مستوفزَ الحذر
فإن قانونك الشخصي في الخطر
اللجنة اقترحت بالأمس واقترعت
فارفضْ بها كل رأي سيء الأثر
احتج ان احتجاج الشعب ظاهرة
بأنه مرهف الإحساس في البشر
وودّع اليوم وفدا عنك مرتحلا
إلى فرنسا كريم الورد والصدّر
يا وفد سائل فرنسا عن مطالبنا
إلى متى هي تحت البحث والنظر
يا وفد حذر فرنسا من ماطلة
كدنا نميل بها لليأس والضجر

О делегація! Ти від народу нашої країни просиш.
Хіба не так? Тож запитай у Франції: допоки? –
Допоки відповіді нам чекати на вимоги?
Ми розчаровані оцим французьким «Іще трохи...»

[Аль-Ід 2010, 291].

Касиду написано класичним арудом – із дотриманням кафії (рими) та розмежуванням бейгів на садр та 'аджз. У статті оригінал арабською мовою розміщено рядками, задля більш зручного сприйняття, але у дивані поета вірші розташовані згідно усталеній арабській традиції.

Характерними є й назви віршів Аль-Іда. Так, касида «Делегація, що їде просити до Франції» відноситься до розділу «اجتماعيات وسياسيات» – поезії на політичну та соціальну тематику. Серед інших віршів цієї категорії зустрічаються зокрема такі назви як: «Річниця конференції» (ذكرى المؤتمر), «Поділ Палестини» (تقسيم فلسطين), «Будь сильним» (كن قويا), «День народу» (يوم الشعب), «Люба Палестина» (فلسطين العزيرة) та інші.

Втім, особливість творчості Мухаммада аль-Іда – в її різноманітності. Наведемо для порівняння вірш «Кам'яний гість» (الضيف الثقيل), із розділу متفرقات – коротеньких римованок «на злобу дня»:

Щось ти, гостю, надовго в мене затримався.
Тобі вже мабуть час додому йти!
Хай вбереже вас Аллах від цієї набридливості,

أطلتْ بجائني يا ضيف فارحلْ
لحاك الله من ضيف ثقيل

¹ При перекладі виразу «كريم الورد والصدّر» довелося шукати аналогів українською мовою. Адже фраза, вжита поетом – гра слів, усталений вираз звучить як «крийе ал-урд і ал-сддр», що в свою чергу несе протилежну конотацію – негативну. Аль-Ід у своїй касиді замінив слово كريم (брідкий, неприємний) на كريم (приємний), тому, щоб передати авторську іронію довелося шукати способи відтворення українською мовою: «Приємний, як прогулянка по полю стерні босим».

Коли до вас завітав посидіти кам'яний гість.

مضى لك مذ نزلت على قرن

Він стовбичить поруч уже цілих сто літ².

Мій гостю,

متى يا ضيف تؤذن بالرحيل؟

Коли ти мене вже своєю відсутністю благосло-
виш?

[Аль-Ід 2010, 464].

Інший представник 40–60 років 20 ст., Муфді Закарія, – свого роду алжирський Тарас Шевченко. Його творчість стала предметом досліджень багатьох арабських літературознавців, доробок поета зараз вивчається у школах Алжиру, Закарія є автором національного гімну країни. Поет із самого початку ратує за національно-визвольну боротьбу, що коштує йому свободи. За свої думки М. Закарія був п'ять разів засуджений загальним строком на п'ятнадцять років, але від власних переконань не зрікся, продовжуючи національно-визвольну боротьбу до того часу, поки Алжир не здобув незалежність.

І хоча Муфді Закарія притримувався таких самих міркувань щодо майбутнього своєї країни, як і Асоціація улемів, але до самої спілки поет не входив. Адже основна розбіжність була у методах досягнення поставленої мети. Свою діяльність Асоціація улемів обстоювала як релігійну та культурну роботу з масами, протиставляючи французькій окупації ідеали національної арабської свідомості, в той час як М. Закарія у своїх віршах відверто закликав алжирців до боротьби. Різною була й аудиторія: якщо Асоціація орієнтувалася в першу чергу на простих людей, які часто взагалі не володіли арабською літературною мовою, то М. Закарія апелював більше до інтелігенції.

Просте ставлення поета до Асоціації улемів було позитивним, М. Закарія добре розумів роль, яку організація відігравала у національно-визвольній боротьбі. Діяльності Асоціації та її керівництву було навіть присвячено кілька віршів поета зі збірки «Священне полум'я» (اللهب المقدس). Наведемо уривок з однієї такої поезії, у супроводі авторського перекладу:

Мої вітання тобі, шановний імам!
Аль-Башір аль-Ібрагімі Мухаммад.

يا كريمًا، بطيب فيه النظام،
التحيات – يا بسير – و في الأطواء معنى
يضيق عنه الكلام

Для тебе лунають сьогодні мої слова,
Для того, хто запалив надією наші серця,
Тому, на кого потрібно рівнятися усім
нам!

والذي ألهب العزائم فانتقضت تبارى
يسوقها الإقدام
والذي فك طلسم الشعب بصيرا،
وانجاب عنه الظلام
والذي أنفذ العروبة لما

² Вірш було написано 1930 року, з нагоди сотої річниці окупації Алжиру Францією.

Ти став для народу немов талісман,
Провидець, який тьму невігластва розігнав
Той, хто арабського духу міни заклав, –

تصبّت للعروبة الألعام
[Закарія 1983, 207].

Аль-Башір аль-Ібрагімі Мухаммад,
Мої вітання тобі, шановний імам!

Цей вірш – експромт, який поет виголосив 13 липня 1961 року, під час фестивалю у місті Сіді-Бусайд (вілаєт Туніс, 20 км. від столиці), що місцева інтелігенція влаштувала на честь шейха Мухаммада аль-Башіра аль-Ібрагімі, одного із засновників Асоціації улемів в Алжирі. Тут варто згадати, що Туніс для Муфді Закарії взагалі країна не випадкова, це майже друга батьківщина поета. Після свого ув'язнення «співець алжирської революції» (такий титул М. Закарії дали арабські літературознавці, зокрема алжирський критик Ях'я Салех) деякий час проживав у Тунісі, брав участь у культурному й політичному житті країни, за що був нагороджений медаллю за працю на ниві культури від президента республіки Хабіба Бурґібі [Кяхваль 2011, 5]. У Тунісі поет і помер, 17 серпня 1977 року. Згодом його тіло було перевезено на батьківщину.

Навіть у наведеному вірші прослідковується авторська стилістика Закарії, в якій так і чується гуркіт гармат, запах пороху та стрілянина гвинтівков. Для сучасника фраза «закласти міни арабського духу» (تصبّت للعروبة الألعام) може видатися дивною, недоречною, але така метафора – дитя свого часу. Навіть вже згадані алжирські критики сьогодення закидають поетові, що його творчість – надто прямолінійна, як політ кулі, в ній дуже важко знайти витонченість та конформізм, характерні, приміром, ранній творчості Мухаммада аль-Іда.

Намагаючись окреслити хронологічні рамки, в яких відбувалося становлення та розвиток поезії національної боротьби в Алжирі, складно визначити конкретний час, коли процес набув найбільш виразних своїх рис. Адже перед тим як почали творити найбільш відомі майстри поетичного слова – Мухаммад аль-Ід та Муфді Закарія, минула ціла епоха напруженої боротьби, що створила передумови для подальшої творчості плеяди алжирських поетів 20 ст. Національно-визвольна боротьба – це не тільки відстоювання своїх свобод зі зброєю в руках, це в першу чергу докорінні зміни у свідомості суспільства. І саме 40–60 роки, після появи Асоціації улемів і розквіту творчого генія М. Закарії та М. Аль-Іда, стали провідниками тих змін, які врешті-решт призвели до здобуття Алжиром незалежності у 1962 році.

На сьогодні перспективи дослідження поезії Алжиру все ще не вичерпані. На жаль, серед вітчизняних літературознавців арабомовну поезію півночі Африки займалися одиниці, а більшість творів цього регіону взагалі залишається не перекладеною навіть на західно-європейські мови. У світлі ж подій

ється не перекладеною навіть на західно-європейські мови. У світлі ж подій останніх років, література національно-визвольної боротьби не тільки не втрачає своєї актуальності, але й набуває нового, практичного значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Ар-Ракибі 2006 – 2006. ص 88 – الحديث. دراسات في الأدب الجزائري الحديث. *Салех* *الركيبي عبد الله*. *دراسات في الأدب الجزائري الحديث*. 2006. ص 88 – 1987. *صالح يحيى الميخ*. *شعر الثورة عند مفدي زكريا. دراسة فنية تحليلية*. دار البعث للطباعة والنشر، قسنطينة. 1987 – 1987. *Wassini, L.* *Les orientations du roman arabe en Algerie*. – Algiers, 1986., *Прозьогина С.В.* *Современная литература Алжира: Учеб. пособие для филол. спец. вузов.* – М.: Высш. Шк., 1987. – 88 с., *Закарія* 1983 – 1983. *زكريا مفدي*. *الذهب المقدس*. 1983 – 1983. *كحوال محفوظ*. *أروع قصائد مفدي زكريا*. *نوميديا* 2011 – 2011. *كجخال* *دار الطباعة والتوزيع، الجزائر*. 1983 – 2011. *العبد محمد آل خليفة*. *ديوان الشعر*. – 2010. *Аль-Ид* 2010 – 2010. *دار الطباعة والنشر والتوزيع، قسنطينة*. 2011. 282 ص. *Аль-Басаир*. *مكتبة الدراسات*. – الجزائر. 2010. 544 ص. <http://www1.albassair.org/index.php>

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013.

Рибалкин С., магістрант

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Поэзия национально-освободительной борьбы в Алжире 40-х - 60-х годов XX ст.

В статье рассматривается поэзия национально-освободительной борьбы 20 ст. в Алжире, в частности период 40–60 годов, предшествовавший получению страной независимости в 1962 г. На примере авторских переводов творчества Мухаммада аль-Ида и Муфди Закарии были изучены особенности поэзии первой половины-середины 20 ст. в Алжире.

Ключевые слова: Ассоциация улемов, касыда, литература Алжира первой половины 20 ст., Муфди Закария, Мухаммад аль-Ид, национально-освободительная борьба в Алжире.

Rybalkin S., stud.,

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

Poetry of the struggle of the Algerian people for their independence in the period of forties-sixties years of XX century

The article deals with the poetry of national struggle in Algeria in 20th century, specially the period of 40–60 years, preceded by the national independence in the 1962th. The analysis of features of the Algerian poetry in the first part – middle of the 20th century is based on the author's translations of the Muhammad al-Id and Moufidi Zakariya poems.

Key words: Association of Algerian Muslim Ulema, qasyda, literature of the first part of the 20th century in Algeria, Moufidi Zakariya, Muhammad al-Id, national struggle for the independence in Algeria.